

**CHARLZ DIKENSNING “NIKOLAS NIKLBINING SAYOHATLARI” ASARI
BILDUNGSROMAN (TARBIYA ROMANI) SIFATIDA:
JANR POETIKASI MUAMMOLARI**

Raxmatova Muhayyo Shokirjon qizi

Namangan Davlat Universiteti Ingliz tili va adabiyoti kafedrası

Adabiyotshunoslik (ingliz adabiyoti) II kurs magistranti

Tel: +998936975552

Annotatsiya. Ta’lim va tarbiya har bir zamonning dolzarb muammosi bo’lib kelgan. Adabiyotshunoslikda ham ushbu tushunchalar yoritilgan asarlar yaratila boshlangan. Bu kabi asarlarning ko’payishi jahon adabiyotida yangicha janr – “bildungsroman” (tarbiya romani) paydo bo’lishiga olib keldi. Maqola muallifi ushbu janrga murojaat qilgan holda jahon adabiyotda o’ziga hos o’ringa ega bo’lgan yozuvchi Charlz Dikensning “Nikolas Niklbining sayohatlari” asarini adabiy jihatdan tahlil qilishga harakat qilib ko’rdi.

Kalit so’zlar: bildungsromans, tanqidiy realism, sarguzasht, janr.

**РОМАН ЧАРЛЬЗА ДИККЕНСА «ПУТЕШЕСТВИЕ НИКОЛАС НИКЛЪБИ»
КАК БИЛДУНГСРОМАН: ПРОБЛЕМЫ ЖАНРОВОЙ ПОЭТИКИ**

Рахматова Мухайё Шокиржонова

Наманганский Государственный Университет

Кафедра Английского языка и литературы

Литературоведение(английская литература) 2 курс магистрант

Телефон: +99893 6975552

Ключевые слова: билдунгсроман, критический реализм, путешествие, жанр

Аннотация. Воспитание и обучение было актуальной проблемой во все времена. В области литературы эти понятия получили освещение. Увеличение таких произведений привело к возникновению в мировой литературе нового жанра — «билдунгсроман» (учебный роман). Обращаясь к этому жанру, автор статьи попытался проанализировать «Путешествия Николаса Никльби» писателя Чарльза Дикенса, занимающего уникальное место в мировой литературе.

**CH. DICKENS’ NOVEL “THE LIFE AND ADVENTURES OF NICHOLAS
NICKLEBY” AS A NOVEL OF EDUCATION: PROBLEMS OF GENRE POETICS**

Rakhmatova Mukhayyo Shokirjon qizi

*Namangan State University Department of English language and literature
(English literature) 2nd year graduate student
Phone: +998936975552*

Annotation. Education and training has been an urgent problem of all times. In the field of literature, these concepts have been illuminated. The increase of such works led to the emergence of a new genre in world literature - "bildungsroman" (educational novel). Referring to this genre, the author of the article tried to analyze "The Travels of Nicholas Nickleby" by the writer Charles Dickens, who has a unique place in world literature.

Key words: bildungsroman, critical realism, adventure, genre.

Adabiyot inson hayotida muhim o'rin tutadigan, hayotiy tajribalar bilan tanishtiradigan, ma'lum ma'noda inson hayotini o'zgartirishga xizmat qiladigan muhim vosita sanaladi. Yozuvchilar, romannafislar asar qahramonlari, syujeti va voqealari vositasida o'quvchiga tarbiya beradi, yangilik o'rgatadi. Bu borada "bildungsroman" – tarbiya romanlari o'ziga hos ahamiyatga ega.

Bildungromans keng tarqalgan adabiy janr bo'lib, ushbu janrda qahramonning bolalik vaqtidan psixologik o'sish va rivojlanish bosqichi qalamga olinadi, undagi ushbu o'zgarish sababi, natijalari voqealar bayonida yoritiladi. Bu atama nemischa "bildung" (ta'lim) va "rim" (roman) so'zlaridan kelib chiqqan.[1]

Ushbu yangi adabiy janr birinchi marta 1819 – yilda nemis filologi Karl Morgenstern tomonidan universitetdagi ma'ruzalarga kiritilgan, keyinchalik Vilgelm Dilthey uni ommalashtiradi. Ko'pincha bu janr o'smirlar romanchiligi atamasi bilan adashtiriladi. Lekin shuni ta'kidlab o'tish kerakki, bildungromans odatda ko'proq va kengroq jabhani qamrab oladi. Bu janr Germaniyada paydo bo'lgan bo'lsada, u avval Yevropada, keyin esa butun dunyoda ommalashdi. [2]

Bildungromans aslida qahramonning dunyo tajribasiga ega bo'lishi, hayotiy savollarga javob topishi, umuman olganda insonning "balog'atga yetishi"ni yoritadi. Bu janrda yozilgan asarlarda ko'pincha asar qahramonlari hissiy yo'qotishni his qiladi. Asosiy motiv yetuklik bo'lib qahramon bunga qiyinchilik bilan erishadi. Qahramon jamiyat bilan ziddiyatga kirishadi, jamiyatga qarshi isyon qilishi, bu jamiyatdan bosh olib ham ketishi mumkin. Asar oxirida esa jamiyat qonun qoidalariga bo'ysunadi va jamiyatga qabul qilinadi, asar nihoyasi qahramonning xatolari, umidsizliklari tugashi bilan yakunladi.

Ushbu janrning yozuvchilar orasida keng tarqalishi XIX va XX asrlarda avj oldi. XIX asr adabiyotidagi tarbiyaviy romanning klassik namunalarini Ch.Dikkens ("Devid Kopperfeld"), G.Flober ("Sezgililar ta'limi"), I.Goncharov ("Oddiy tarix") yaratishgan. Birinchi jahon urushidan keyingi davrda tarbiyaviy roman qayta tiklandi va yangi

mashhurlik kasb etdi. Urush va urushdan keyingi davrda o'smirlarning ulg'ayishiga bag'ishlangan bunday kitoblar dunyo miqyosida katta qiziqish uyg'otdi.

Adabiyotshunoslikda ushbu janrning bir qancha turlari ajralib turadi, xususan, tarbiyaning sarguzasht romani ("Xazina oroli" Stivenson, "Jasoratli kapitanlar" Kipling, "Geklberri Finning sarguzashtlari" M. Tven, Kaverinning "Ikki kapitan") va "badiiy roman" - Künstlerroman (Joysning "Rassomning yoshligidagi portreti", Buninning "Arsenyev hayoti", Nabokovning "Sovg'a"). [3]

Bu janr rivojida atoqli yozuvchi Charlz Dikkensning o'rni beqiyos ekani shubhasiz. Uning ushbu janrda yozilgan "David Copperfield", "Nikolas Niklbining sarguzashtlari" asarlari nafaqat jahon adabiyotida, balki o'zbek adabiyotida ham o'z o'quvchilarini topgan. Ushbu asarlar asosida olingan filmlar ham haligacha o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Charlz Xaffem Dikkens mashhur ingliz yozuvchisi bo'lib o'zining ijod faoliyatini 1833 - yildan boshlagan. U yozuvchi va ijtimoiy tanqidchi bo'lib, u dunyodagi eng mashhur fantastik qahramonlarni yaratgan va Viktoriya davrining eng buyuk romanchisi deb hisoblanadi. Uning asarlari hayoti davomida misli ko'rilmagan mashhurlikka erishdi va XX asrga kelib tanqidchilar va olimlar uni adabiyot dahosi sifatida tan olishdi. Uning romanlari va hikoyalari doimiy mashhurlikka ega. Uning asalarida tanqidiy realism yo'nalishi elementlari yaqqol ko'rinadi. Uning asar syujetida mehnatkash xalqning o'g'ir mehnati, ahvoli asosiy o'rinda turadi. Uning asar qahramonlari ham ko'pincha mehnatkash aholi orasidan chiqqan insonlardir.[4]

Yozuvchining hajviy-sentimental ruhda yozilgan "Pikvik klubining o'limidan keyingi yozishmalari" (1837), "Oliver Tvistning sarguzashtlari" (1838), "Nikolas Niklbi" (1839) romanlari Dikkensga kata shuxrat keltirdi. Shu asrning 40 - 50 - yillarida Dikkens ijodi gullab yashnadi. "Martin Chezlvit" (1844) romanida Amerika voqeligidagi salbiy tomonlar tasvirlangan. "Dombi va o'g'li" (1848) romanida insonlik qiyofasini yo'qotgan, manmansiragan ingliz boyvachchalari hajv tig'i ostiga olingan. Tarjimai hol yo'sinidagi "David Kopperfield" (1850) romanida esa o'sha zamonning ijtimoiy ziddiyatlari ko'rsatilgan. Dikkens asarlarida, umuman oddiy kishilar qiyofasi zo'r mahorat bilan aks etadi. 1848 yilda Angliyada chartistlar (yo'qsullar) harakati mag'lubiyatga uchragan davrda Dikkens dolzarb ijtimoiy muammolarni qalamga oldi ("Sovuq uy", 1853; "Mashaqqatli zamon", 1854; "Jajji Dorrit", 1857 va boshqalar). Bular orasida, ayniqsa, "Mashaqqatli zamon" romani alohida ahamiyatga ega.[5]

"Nikolas Niklbining sarguzashtlari" asari bildungsroman janri uchun asosiy namunalardan biri hisoblanadi. Unda yozuvchi bolalarga qo'pol munosabatda bo'lish, ta'lim tizimi oqsashi kabi muammolarni turli adabiy vositalar – pafos, komediya, satira bilan ifodalaydi. Romandagi asosiy voqealar otasining vafotidan keyin oila yetakchisi va boquvchisiga aylangan Nikolas Niklbining voqealar asnosida ma'suliyatli va obro'li shaxs bo'lib rivojlanishi yoritiladi.[6] Yozuvchi asarda bolalarga vijdotsiz shafqatsizlik

bilan munosabatda bo'lgan maktab tizimining nazoratchilari, shuningdek sudxo'rlik va boshqa insofsiz biznes amaliyotlari bilan shug'ullanuvchilarni ayblaydi. Ushbu asar Dikkensning boshqa asarlari singari ko'plab mavzular va g'oyalarni qamrab oladi. Unda iqtisod masalalari ham katta rol o'ynaydi. Nikolas boylar va kambag'allar hayotini ko'rib ularni solishtiradi, hayotiy tajribalari orqali o'rganadi, bu esa albatta uning yetuk mulohazali shaxs bo'lishiga yo'l ochadi. Asardagi ko'plab simvol va detallar o'quvchi uchun tanish tuyuladi, chunki Dikkens asarida shunday o'xshashliklardan foydalangan.

[7]

Xulosa qismida aytib o'tish kerakki, tarbiyaviy roman janri adabiyotshunoslikda ancha keyin tashkil topib, rivojlanganiga qaramay, hozirgi kunda bu janrda yaratilgan jahon va o'zbek adabiyoti namunalari o'quvchilar va adabiyotshunoslar orasida ma'lum va mashxur. "Bildungsroman" janrida ijod etgan adiblar ham asosan tanqidiy realism yo'nalishida asar taqdim qilishadi. Charlz Dikkensning "Nikolas Niklbi sarguzashtlari" romani ham o'z davrining ijtimoiy mummolari, jamiyatda boylar va kambag'allarning tabaqalanishi haqida kritika va satira bilan ifodalab beradi. Bu asar orqali inson nafaqat bir insonning yetuklik darajasiga yetishi, shu bilan birga jamiyatdagi muammolariga tik qaray olish va ularni sokinlik bilan qabul qilish xususiyatlarini kuzatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "The Bildungsroman project" by Katherine Carlson
2. "Bildungsroman: German literary genre", Encyclopedia Britannica
3. "Bildungsroman novels", Kristy Littlehale, www.storyboardthat.com
4. "Charlz Dikkens qisqacha tarjimai holi", www.coppershop.ru
5. . www.kitobxon.com/oz/yozuvchi/charlz_dikkens
6. "The life and adventures of Nicholas Nickleby": study guide, Michael Cummings
7. [www.supersummary.com /Nicholas-nickleby/summary](http://www.supersummary.com/Nicholas-nickleby/summary)
8. www.mantex.co.uk
9. www.enwikipedia.com
10. www.fulltextarchive.com